

KRAJEVNA IMENA 2

Anton Sore

UDK 801.311(497.12)

KRAJEVNA IMENA 2

Anton Sore, dr., Kajuhova 7, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 801.311(497.12)

LOCAL NAMES 2

Anton Sore, Dr., Kajuhova 7, 61000 Ljubljana, Slovenia

Krajevna imena na ozemlju Republike Slovenije smo glede na njihov izvorni pomen razvrstili po geografskih panogah in pri tem upoštevali njihovo pogostost in razširjenost. Drugi del predstavlja imena glede na podnebje, vode, rastje in živalstvo.

According to the original meaning the local names of the Slovene territory have been classified into geographical branches considering their frequency and common occurrence. The second part represents the local names with reference to climatology, hydrology, and biogeography.

V prejšnji številki smo predstavili krajevna imena, ki se navezujejo na lego kraja, kamnine in površje, tokrat pa predstavljamo tista, ki so povezana s podnebjem, vodami, rastjem in živalstvom. Ponovimo naj, da smo pogostnost toponimov razdelili na osem stopenj, ki jih v tekstu označujemo z rimskimi številkami: I. (1 do 10 pojavljanj), II. (11 do 30), III. (31 do 50), IV. (51 do 70), V. (71 do 100), VI. (101 do 150), VII. (151 do 300) in VIII. (nad 300).

Podnebje. L. Pintar je leta 1913 zapisal v Ljubljanskem zvonu: "Tudi klimatične razmere se pri imenovanju krajev čestokrat upoštevajo in taka imena naglašajo vremensko razmerje dotičnih pokrajin, češ, da so mrzle ali tople, ali suhe ali mokre, ali na vetru, ali v zatišju" itd. (21). Sodeč po imenih, so hladni naslednji kraji: Mrzlica, Mrzlek, Mrzla Planina, Mrzli Vrh, Mrzla Rupa itd. (II.), topli pa: Sončni Hrib, Sončna Plat, Topla Jama, Znojile in morda tudi Preserje (I.). O sencih govorijo krajevna imena: Osoje, Osojek, Osojnica, Osojnik, Senčna vas itd. (I.), slabo namočeni pa so: Suha Gora, Suhi Vrh, Suhi Dol, Sidol itd. (I.). Privednik suh se pogosto nanaša na suho strugo, grapo, "na tokavo nestanovitne vode" (1). V gornjo skupino krajevnih imen spadajo morda tudi naselja Spodnje in Zgornje Veterno in Veterni Vrh. Največ s podnebjem povezanih imen je v sredogorskem svetu.

Vodovje. Toponimi: Voda, Vode, Vodice, Vodenice, Medvode itd. so razširjeni po vsej Sloveniji (III). Izvir, vir je kraj, kjer voda prihaja, priteka iz zemlje na

površje (25), to še ni urejen studenec. Krajevna imena: Vir, Virje, Izvir, Izvirk niso pogostna (I.). Precej več (II.) je krajevnih imen: Studenec, Studence, Studeno, Studenci, Studenčnice, Studenice itd., toponimov te vrste ni na skrajnem severovzhodu Slovenije. Roja, najčešče množinska oblika roje so plitve ozke struge, po katerih včasih teče voda, ali lesena korita, umetne struge, po katerih je speljana voda na mlinsko kolo (25). Krajev s tem imenom ni posebno veliko (II.), znani so zlasti v Spodnji Savinjski dolini in na Dolenjskem. Potok ni samo izredno pogosten hidronim, ampak tudi toponim (III.). Naselbinska imena: Potok, Potoki, Zopotok, Črni Potok, Krvavi Potok itd. pogrešamo v Slovenskih goricah in v Prekmurju. Mnogo manj krajev je imenovanih po reki in rečici (II.). Precej takih toponimov je v porečju Savinje, pa tudi na območju Notranske Reke in v Pohorskem Podravju. Vodna imena Bistra, Bistrica, Bistričica so se prenesla tudi na naselja. Ime predstavlja hitro tekoč potok ali reko, redko je mišljena prozorna, čista voda (25). Toponimi tega tipa (II.) so povečini v razgibanem površju. Po Pleteršniku je sópot-a ali sopõt-a "Der Dunst vom kochendem Wasser, der Wasserfall" (22), po Badjuri pa sopihanje, žuborenje šumečih, brzečih potokov po tesni kamniti, razkopani debri, grapi ali položnejših tesnicah (1). Krajevnih imen: Sopot, Sopota, Sopotce, Sopotnica ni veliko (I.). Črna, Črnc, Črni Potok itd. (II.), Bela, Belica, Bele Vode, Beli Potok itd. (I.) so večinoma primarni hidronimi, ki so jih prevzela naselja. Barve v toponimih so v zvezi s

kamninsko podlago, rastjem ali s čim drugim. Na kraško površje in hidrografijo nas opozarjajo Ponikva, Ponikve, Ponkvice itd. Kraji s temi imeni (II.) so pogosti zlasti na Dolenjskem in Notranjskem, pa tudi drugod, kjer so globoko zakrasela tla. Vodo, ki vsebuje večjo količino raztopljenih mineralnih snovi, imenujemo slatina. Krajevna imena: Slatina, Slatine, Slatne, Slatno, Slatjek, Slatnik itd. (II.) so razširjena po vsej Sloveniji. Zelo poznana in razširjena so krajevna imena: Mlaka, Mlake, Mlače, Mlačina itd. (II.). V zvezi z obstoječimi ali že izginulimi vodnimi površinami so krajevna imena: Jezero, Jezerce, Jezerca, Jezerje itd. (II.). Toponimi: Kal, Kale, Kalce, Kalc, Kališče, Kališe, Kališovec itd. so na Slovenskem pogosti (III.) in imajo različen pomen. Badjura jih razlaga: 1. mesto, kraj v naravi, kjer voda kalí, sili na dan, 2. mokrotno mesto, ki ga voda zamaka, 3. kalno umazano lužo, lokev, kjer napajajo živino in 4. kraški zidani vodnjaki, kapnice (I.). Krajevna imena te vrste so v osrednji, južni in zahodni Sloveniji, ni pa jih v severovzhodnih pokrajinah. Posebno zanimiva je etimološka razlaga toponima Vrhnika. Ramovš ga pojasnjuje s krajem "ob vrhu vode, ki privre iz jame" (23), Skok pa kot "Vrhreko" (24). Čeprav je vodnih in krajevnih imen Lava malo, je besedni pomen vredno omeniti že zaradi možne zamenjave. Pleteršniku pomeni narečno občno ime lava "tiefe sumpfige Stelle neben einem Flusse" (22), Badjura pa razlikuje tri pomene: 1. vulkansko žarečo, tekočo tvar (maso), 2. vodni tolmun nasploh in 3. tolmun ali lužo, ki ostane v posušeni potočni ali rečni strugi (1).

Rastje. Prvotno je imel vsak tip gozda svoje ime, bodisi po botaničnih in terenskih značilnostih bodisi po legi, šele kasneje tudi po gospodarskih funkcijah. "Abstraktni kolektiv" je plod verjetno zelo mladega razvoja (4). Naselij, imenovanih z apelativom gozd, les, hosta, goša je razmeroma malo, vseh je okrog trideset. Naj navedemo nekaj primerov: Gozd, Gozdec, Zagozd, Črni Gozd (II.), Les, Lesje, Zales, Prilesje, Velike Lese (I.), Hosta, Hoste (I.), Goša in Gošavje (I.). Gaj pomeni redk negovan gozd (22), toponimi tega tipa (II.) so bolj pogostni na Štajerskem, kjer ozna-

čujejo gozd in naselja tudi z izposojenko Foršt (I.) ali še večkrat Boršt in Bošt (II.). V isto skupino toponimov spadata tudi Tezno in Utik (21) ter Knej in Okrešelj (3). Med gozdnimi drevesnimi vrstami se v toponimih najbolj pogosto pojavlja breza (VI.). Naselja: Breza, Brezje, Brezova, Brezovica itd. srečujemo zlasti med Gorjanci in Posavskim hribovjem, pa tudi drugod niso redka. Breza je pionirska drevesna vrsta, ekološko dokaj prilagodljiva. Pri nas je povečini primešana vrsta, zaradi svetle skorje in slikovite krošnje jo opazimo že od daleč. Dobrave so z gozdovi porasli deli ravninskih brd različnih razsežnosti, kjer je nekdanja rasa dob (hrast), sedaj pa so navadno že zelo mešani gozdovi ali zaradi sečnje gole, z grmičevjem porasle, ali obdelane površine (1). Dobrava, Dobravca, Dobravnice, Dobravlje, Dobrova, Dobrovnik itd. so znana krajevna imena na Gorenjskem, v Krško-Brežiški kotlini in drugod. Nasploh so to bolj pogostni in razširjeni toponimi na Slovenskem (IV.). Predvsem na Dolenjskem in v Posavskem hribovju so doma krajevna imena: Dob, Dobovec, Dobje, Dobovje, Dobovica, Dobeno itd. (II.). Naselja: Cerje, Cerovo, Cerovec, Cirje, Cirina itd. nosijo ime po vrsti hrasta (III.). Približno enako število krajev (III.) je imenovanih po hrastu, npr.: Hrastnik, Hrastovica, Hrastje, gabru, npr.: Gabrje, Gabr, Gabrovca, Gaberce in bukvi, npr.: Bukovje, Bukovina, Zabukovica, za stopnjo nižja (II.) pa so poimenovani po javorju, npr.: Javorje, Javorica, Javornik in jesenu, npr.: Jesenice, Podjasen, Jesenik. Gaber je prisoten v krajevnih imenih zlasti na Dolenjskem in Kozjanskem, na splošno pa so toponimi tega tipa dokaj enakomerno zastopani, pogrešamo jih le na subpanonskem severovzhodu. Lipa je dala osnovo krajevnim imenom: Lipje, Lipnica, Lipovec, Lipnik itd. (III.). Krajevna imena tega tipa so znanan po vsej Sloveniji. Za pretežno nižinski svet, posebno za obrečje z visoko podtalnico in občasnimi poplavam, je značilna črna jelša, na višjih peščenih in ilovnatih tleh ob rekah pa siva jelša (20). Toponimi: Jelša, Jelšje, Jelševce, Jelševica itd. (II.) so bolj pogostni na Dolenjskem in v Posavskem hribovju. Nekdaj prevladujoča in zelo razširjena bukev se je morala mar-

sikje umakniti iglavcem, ki so šele z uporabo premoga postali tržno bolj zanimivi. Kasna poselitev višinskih predelov (od 13. do 15. stoletja), težave pri razlikovanju iglavcev do novega veka, spremembe v gospodarskem izkoriščanju gozda in v njegovi drevesni sestavi so vplivali, da je krajevnih imen po iglavcih razmeroma malo (29). Bolj pogosti toponimi so: Jela, Jelovec, Jelovica, Jevnica, Jelce itd. (II.), Smrečje, Smrečno, Podsmreka itd. (I.), precej za njimi so krajevna imena označena po boru, hoji in macesnu. Na gozdno podrast kažejo: Praprotno, Prapretno, Prapreče itd. (II.). Več takih krajevnih imen je v notranjih delih Slovenije in na Primorskem. Prvotni pomen za log je bil verjetno "močviren ravninski gozd" (3). Naselbinska imena: Log, Medlog, Založe, Ložina itd. so precej pogostna in razširjena (V.). Posebno bogata s temi imeni je severna stran Spodnje Savinjske doline ob potoku Ložnica in v Ložniškem gričevju. Toponimi: Loka, Lokavec, Loče, Ločica, Lokovica itd. so po številu dokaj blizu logu. Loka je "nekoliko močviren travnik ob vodi" (25). Čret, čreta pomeni "močviren nižinski svet porasel s travo in nizkim grmičevjem" (25). Tovrstna krajevna imena so značilna za Štajersko in Dolenjsko (II.). Planina je najprej pomenila plan, brezgozdni prostor sredi gozdov, ne glede na obliko in višino površja. Največ starih planin je bilo v hribovitem, gorskem svetu, zato je planina izgubila svoj nekdanji gospodarsko-topografski pomen in postala orografski pojem: gora. Samo gorskemu prebivalstvu v Alpah pomeni planina enoto gorskih pašnikov, kjer se pase živina čez poletje in so zanjo uredili hleve in za pastirje stanove (15). Toponimov Planina, Planinca itd. je v Sloveniji precej, razen v njenem severovzhodnem delu. Iz osnove gol so nastala naselbinska imena: Golo, Golica, Golnik, Golek, Golišče itd. (II.). Krajevna imena tega tipa so značilna za "strm, s travo porasel svet nad gozdno mejo" (25), zato ne preseneča, da so doma predvsem na Gorenjskem. Podoben pomen imajo toponimi: Plešivec, Plešivica, Pleš, Plešivo itd. (II.). Krajevna imena: Trata, Trate, Tratne itd. (II.) poznajo po vsej Sloveniji, manj krajev pa ima ime po travi ali travniku (I.).

Iz množice toponimov, povezanih s krčenjem gozda in pripravo novin, smo izbrali samo nekaj takih, ki so bolj pogostna ali pa ponazarjajo način pridobivanja novih kmetijskih površin. Mednje smo uvrstili naslednje kraje: Laze, Lajše, Požeg, Požarje, Požarnica, Gorelec, Ogorelke, Ogorevc, Razgor, Pale, Seč, Osek, Preske, Žlak, Krč, Krčevina, Velenje, Velunja, Preloge, Podlog, Prevoje, Rovte, Novine, Ograda, Ograja, Razbor, Trebež, Trebnje, Pušča, Pustota, Trbiž, Trzin, Bane, Ulačka, Volavče in še nekatere (3). Nekatera krajevna imena so značilna predvsem za vzhodno Slovenijo, npr.: Krč, Krči, Krčevina itd., druga srečujemo po vsej Sloveniji, npr.: Laz, Lazi, Laziše, Lajše itd. Iz Bezlajeve razprave Krčevine smo prevzeli tudi odgovore G. Križnika Podšavniškega iz Motnika (1804-1904): "... stoječa hosta se imenuje hosta ali zavod, boršt: posekana hosta za požar se imenuje velna; požgana velna požar: požar, večkrat obsejan, laz, kadar začno laz gnojiti in je pripraven za orav in setev, imenujejo njivo" (2). Pod vplivom tuje kolonizacije so se to onstran Karavank ter na zahodnem delu predalpskega sveta za krčevine in naselja uveljavila nemška imena: Rovt, Rovte, Rut in Rute (II.). Rovt, rut je "s travo poraslo nekdanje izkrčeno zemljišče", rovt pa so "samoten odmaknjen kraj, zlasti v hribovitem svetu" (25). Naj v zvezi s krajevnimi imeni: Novak, Novaki, Novine, Novinje itd. (II.) omenim, da je priimek Novak med Slovenci najbolj pogost in prisoten v vsej Sloveniji; vsak stošestdeseti Slovenec je Novak (9). Vseh imen tipa Novak ne gre povezovati s krčenjem gozda.

Živalski svet. Marsikatero krajevno ime, vzeto po živalih, je izvedeno iz antroponima, čeprav ni mogoče vselej zanesljivo sklepati na apelativ (3). Na Slovenskem so znana in dokaj razširjena krajevna imena: Volče, Volča, Volče Jame, Vučja vas itd. (II.), Maček, Mačkovec, Mačkin Kot itd. (II.), Rakovec, Rakovica, Rakovnik, Rakovlje itd. (II.), Petelinjek, Petelinje itd. (II.). Toponimi: Kurja vas, Kurja Dolina, Kurnik itd. (II.) so pogostni zlasti v Ljubljanski in Celjski kotlini ter na Dolenjskem. Imena so verjetno le prispodoba skromnih bivališč. Več krajev je imenovanih po žabah: Žabjek, Žabče, Žabnica,

Žabja vas itd. (II.), pogrešamo jih v Prekmurju. Naselja Konj, Konjsko, Konjice, Konjišče, Konjiška vas itd. (II.) so pogostnejša v osrednjem in vzhodnem delu Slovenije, tudi krajevna imena: Kobile, Kobilje, Kobilnik itd. niso redka (II.). Na koze, njihov hlev in pastirje spominjajo toponimi: Kozje, Kozjak, Kozjek, Kozji Vrh, Kozina, Kozarice, Kozarje, Kozarše, Kozarišče itd.; iz apelativa kozel in tudi antroponima so izpeljani toponimi: Kozlova Gora, Kozlovec, Kožljek itd. Omenjena skupina toponimov je pogostnejša v hribovitem svetu (III.). Razmeroma malo naselij je imenovanih po ovcah, kravah in govedu nasplah. Zaradi tega tudi nismo ločili hlevskih živali od ostalih vrst, upoštevali pa smo jih v zaključnem pregledu pri živinoreji.

V naslednji številki bomo spregovorili še o imenih, ki so povezana s prebivalstvom in njegovimi aktivnostmi.

1. Badjura, R. 1953: *Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje*. Ljubljana.
2. Bezljaj, F. 1955: Krčevine. *Slavistična revija*, VIII, 1-2. Ljubljana.
3. Bezljaj, F. 1956, 1961: *Slovenska vodna imena*, I. in II. del. SAZU Razred za filološke in literarne vede. Ljubljana.
4. Bezljaj, F. 1959/60 a: Pomenska kategorija "gozd" v slovenščini. *Slavistična revija* XII. Ljubljana.
5. Bezljaj, F. 1959/60 b: Vas in selo v slovenski onomastiki. *Jezik in slovstvo*. Ljubljana.
6. Gams, I. 1983: *Geografske značilnosti Slovenije*. Ljubljana.
7. Gams, I. 1986: Za kvantitativno razmejitev med pojmi gričevje, hribovje in gorovje. *Geografski vestnik*. Ljubljana.
8. Grafenauer, B. 1991: *Enciklopedija Slovenije*, knjiga V. Ljubljana.
9. Jakopin, F. 1977: Slovenski priimki. *Naši razgledi* 28. Maribor.
10. Keber, J., 1988: *Leksikon imen*. Izvor imen na Slovenskem. Celje.
11. Kos, M. 1930: Stari trg in sorodna krajevna imena. *Geografski vestnik*. Ljubljana.
12. Kos, M. 1955: *Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. stoletja*. Ljubljana.
13. Kos, M. 1966: "Vas" in "selo" v zgodovini slovenske kolonizacije. *Razprave V*. Ljubljana.
14. Kos, M. 1968: *Kolonizacija med Dravo in Rabo pa krajevna imena na -ci*. Svet med Muro in Dravo. Maribor.
15. Melik, A. 1950: *Planine v Julijskih Alpah*. Ljubljana.
16. Melik, A. 1957: *Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino*, II. del, 3. knjiga. Ljubljana.
17. Melik, A., 1960: *Slovensko Primorje*, II. del, 4. knjiga. Ljubljana.
18. Melik, A. 1963: *Slovenija*, I. del. Ljubljana.
19. Mladinska knjiga in geodetski zavod SR Slovenije 1985: *Atlas Slovenije*. Ljubljana.
20. Mlakar, J. 1990: *Dendrologija*. Ljubljana.
21. Pintar, L. 1912, 1913: O krajevnih imenih. Ljubljana.
22. Pleteršnik, M. 1894, 1895: *Slovensko nemški slovar*, knjiga I in II. Ljubljana.
23. Ramovš, F. 1952-53: Iz slovenske toponomastike. *Zgodovinski časopis* VI-VII. Ljubljana.
24. Skok, P. 1934: Iz slovenačke toponomastike. *Etnolog* VII. Ljubljana.
25. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, SSKJ, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991: knjige I, II, III, IV, V, SAZU, Ljubljana.
26. Uradni list SR Slovenije 1948: *Zakon o imenih naselij in o označbi trgov, ulic in hiš*. Št. 10. Ljubljana.
27. Uradni list SR Slovenije 1953: *Uredba o razglasitvi novih naselij in o združitvi naselij*, Št. 2. Ljubljana.
28. Uradni list SR Slovenije 1980: *Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb*, Št. 5. Ljubljana.
29. Valenčič, V. 1970: *Gozdarstvo. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog*, I. zvezek. Ljubljana.
30. Zavod SR Slovenije za statistiko 1977: *Seznam zaselkov v SR Sloveniji*, Metodološko gradivo 21. Ljubljana.
31. Zavod SR Slovenije za statistiko 1981: *Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, podatki po naseljih*. Ljubljana.